

Abant Sosyal Bilimler Dergisi

Journal of Abant Social Sciences

2023, 23(1): 505-517, doi: 10.11616/asbi.1218236

Öteki ile Beraber Yaşamın Sosyolojik Zeminini*

Sociological Background of Living With The Other

Ayşe Derya SARAÇOĞLU¹

Geliş Tarihi (Received): 13.12.2022

Kabul Tarihi (Accepted): 15.01.2023

Yayın Tarihi (Published): 30.03.2023

Öz: Öteki, tarih boyunca sosyal bilimlerin temel konularından bir tanesi olmuştur. Modern dönemde kavramın kendisine yüklenen anlamlar çerçevesinde şekillenerek öne çıktığı görülmektedir. Küreselleşen dünya düzeninde farklılıkların yoğunlukla görülmesi beraberinde öteki kavramı ve bu kavram üzerinden üretilen dışlama, ayrımcılık, yabancı düşmanlığı, ötekileştirme gibi negatif içerikli olgu ve akımlar da sosyal bilimlerin gündemine girmiştir. Bu çalışma kapsamında öteki kavramına dair genel çerçeve çizilerek öteki ile beraber yaşama sürecinde rol oynayan faktörler ele alınmış, farklılıkların bir arada yaşamaları ile ilgili olarak en fazla öne çıkan siyasi politikalarından çokkültürcülüğe değinilmiştir. Çalışmayla amaçlanan, ötekiye dair teorik çerçeveyi genel hatlarıyla özetlemek, öteki ile iletişimi etkileyen faktörleri, ötekiyle beraber yaşama ile ilgili süreçleri ve meselenin siyasi yönü olan çokkültürcülükle ilgili temel değerlendirmeleri ortaya koymaktır. Çalışma kapsamında öteki ile iletişimin ve ötekiliğe dair toplumsal süreçlerin temel belirleyeni olan kalıpyargı, önyargı ve grup ayrımlarına da değinilerek karşılaşılan problemler ve çözüm önerileri sunulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Öteki, Ötekileştirme, Kalıpyargı, Önyargı, Çokkültürcülük

&

Abstract: Throughout the history, "the other" became one of the basic concepts of social sciences. This concept was formed through modern ideology and then turned out to be one of the most important concepts of the 21st century. In the globalizing world order differences are seen intensely and negative phenomena and movements such as othering, xenophobia, discrimination and exclusion –which are produced through the concept of the other- have entered the agenda of social sciences. This study discusses theoretical approaches about the concept of "other" and the factors that play a role in the process of living with the other. In addition, multiculturalism, which is one of the policies for the coexistence of differences, has also been mentioned. The aim of the study is to summarize the theoretical framework about the "other" and to reveal the processes related to living with the other through literature review. In this study, it has been tried to indicate the problems and solution proposals by referring to the stereotype, prejudice and in-group-out-group distinctions, which are the main determinants of otherness and social processes.

Keywords: The Other, Marginalization, Stereotype, Prejudice, Multiculturalism

Atıf/Cite as: Saraçoğlu, A. D. (2023). Öteki ile Beraber Yaşamın Sosyolojik Zeminini. *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(1), 505-517 doi: 10.11616/asbi.1218236

İntihal-Plagiarizm/Etik-Ethic: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği, araştırma ve yayın etiğine uyulduğu teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and it has been confirmed that it is plagiarism-free and complies with research and publication ethics. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/asbi/policy>

Copyright © Published by Bolu Abant İzzet Baysal University, Since 2000 – Bolu

* Bu çalışma Yüksek Lisans Tezinden üretilmiş bir çalışmadır.

¹ Arş. Gör., Ayşe Derya Saraçoğlu, Sağlık Bilimleri Üniversitesi, (Doktora Öğrencisi-Sosyoloji Ana Bilim Dalı-Sakarya Üniversitesi), derya.saracoglu@sbu.edu.tr.

1. Giriş

Tarih boyunca öteki kavramı sosyoloji, psikoloji, tarih, siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler, felsefe gibi birçok alanın konusu olmuştur. Bunun temel nedeni hiç kuşkusuz insanlığın ilkçağlarından itibaren öteki kavramının toplum içerisinde geçerliliğinin olmasıdır. İnsanın diğer canlılar gibi tek tipli (üniform) yapıda olmadığı insanlık tarihi boyunca gözlemlenen bir gerçekliktir. Bu “üniform” olmayış, nesep, servet, eğitim, itibar gibi sosyal özelliklerin yanı sıra zeka düzeyi, vücut yapısı, cinsiyet ve yaş gibi tabii özellikleri de ihtiva eder (Arslantürk ve Amman, 2009: 357). Dolayısıyla, bireyler, gruplar ve toplumlar arasında her dönemde birçok hususta farklılıklar olduğu görülmektedir. Bu bağlamda tarihi, farklılaşmaların sahnesi olarak da nitelemek mümkündür (Karaca, 2012: 228).

Her toplum ve her birey kendi ötekisini yaratmaktadır. Ancak tarihsel süreç incelendiğinde, modern dönem ve sonrasında kavrama yüklenen anlamın yeni bir form kazandığı ve kavramın daha fazla öne çıktığı görülmektedir. Batı Avrupa’da başlayan Rönesans, Reform, Aydınlanma gibi köklü değişim ve dönüşümler modernliği oluşturan sürecin temeli olmuş, bireylerde ve toplumda çeşitli değişikliklere neden olmuştur. Toplumların gelenekselden moderne doğru olan dönüşümleri kimlik algısını ve beraberinde öteki kavramına yüklenen anlamları da değişime uğratmıştır. Batı Avrupa’da başlayan modernlik akımı ve sonrasında dünyanın diğer bölgelerinde de görülen modernleşme eğilimiyle beraber yeni bir dünya düzeni oluşturulmaya başlanmıştır. Modernleşen yeni dünya düzeniyle beraber de bireyleri homojenleştirme ve benzeştirme çabası öne çıkmıştır. Bu çaba ve dönemin getirdikleri çerçevesinde değişen toplumsal düzenle bağlantılı olarak kimlik kavramının önem kazanmasıyla öteki, sosyal bilimlerin gündeminde yer alan bir kavram haline gelmiştir.

Birçok toplumda öteki üzerinden yapılan ayrıştırmalar huzur ve barış ortamı için tehdit oluşturacak hale gelmiştir (Aktay ve Kızılkaya, 2014: 314). Yabancı düşmanlığı, tekkültürcülük, seksizm, etnikmerkezcilik, soykırım, ırkçılık gibi öteki ile ilgili olarak oluşturulmuş negatif içerikli toplumsal olgu ve akımlar (Tekeli, 2014: 2), farklılıklarla beraber yaşama ile ilgili olarak dünya genelindeki sorunların merkezinde yer almaktadır.

Derleme türüne bağlı olarak yazılan bu makalenin konusu öteki ile beraber yaşamaktır. Çalışma kapsamında, ötekiye dair teorik çerçeve ana hatlarıyla sunularak, öteki ile iletişimi etkileyen faktörler ve ötekiliğe dair toplumsal süreçler sosyolojik bir perspektifle ele alınmıştır. Bu çalışma ile günümüz dünyasının önde gelen meselelerinden olan farklılıklarla bir arada yaşama problematiği bağlamında ötekinin kavramsal arka planı, öteki algısını oluşturan etmenler ile çokkültürcü politikanın beraber yaşama noktasındaki rolünün ortaya konması amaçlanmıştır. Çalışma ile sahip olunan öteki algısının beraber yaşamayı nasıl etkilediği sorusuna ilgili literatür taranarak teorik düzeyde yanıt bulmak hedeflenmektedir.

2. Öteki Kimdir?

Öteki, en yalın ifadeyle bize ait ve bize benzer olmayan olarak tanımlanabilir. Türk Dil Kurumu Sözlüğü’nde öteki kavramı, “sözü edilen veya benzer iki nesneden önem ve konum bakımından uzakta olan” şeklinde tanımlanmaktadır. Sözcük anlamıyla “ben” ve “biz”den farklı olanı, dışarda kalanı belirtmek için kullanılır. Ancak aynı zamanda kavramın kullanılış amacı “sen”, “siz”, “o” ve “onlar”dan daha da uzak olanı ifade etmektir. Öteki kavramı toplumsal yapıdaki uzakta olarak nitelenen bir birimi, bir grubu nitelemek amacıyla da kullanılır. (Çapar, 2006: 36). Öteki, bireysel ve toplumsal olarak üretilir, üretildiği şartlara göre de nitelikleri değişkenlik gösterir. Öteki olandan bahsedildiğinde sadece kültürel, etnik veya millî olarak bizden farklı olan birinin düşünülmesi gerekmez. “Öteki’, bir komşu, bir kardeş, bir arkadaş da olabilir; yani bir insanın dışında olan, aynı veya bağımsız düşünen, onu gözetebilen, eleştirebilen, ona kim olduğunu hatırlatabilen, kısacası ona ayna tutan herhangi birisi” (Özdalga, 2000: 126) olabilir.

Ötekiye dair ortak bir tanımlama yoktur ancak öteki tanımlarının çoğu zaman ötekinin tehdit olarak algılanması üzere oluşturulan bir imaj inşası olduğu görülmektedir. “Atinalı için ‘öteki’ barbar, Hristiyan için putperest-kafir, sömürgeci beyaz için vahşi ve ilkel, hür Batı için komünist ve şimdi Batı için

fundamentalisttir" (Bulaç, 2000: 47). İmaj inşasının bir sonucu olarak, söz konusu öteki olduğunda, belirsizlik, kaygı, kaos, düzensizlik, güvensizlik gibi negatif kavramlar kişilerin zihninde belirmektedir. Bu negatif fikirler toplumda ötekiyle beraber yaşama süreçlerini de etkilemektedir. Öteki imgesi, ötekinin nasıl algılandığı ile yakından ilişkilidir. Zihinlerde öteki imgesinin oluşumu da konuyla ilgili genel algılardan beslenir. Zihnin, belirli bir gerçeklik veya nesnelere kendisine ulaşan bilgilerin, duyumların ve izlenimlerin sentezinin gerçekleştirdiği aktif bir süreçtir. Bu sentezi, önceden sahip olunan olumlu ya da olumsuz yargılar yönlendirir. Bu aşamalardan sonra oluşan öteki imgesi ötekinin görünme tarzının yanında aynı zamanda hayal edilme tarzı haline gelmiştir (Bourse, 2000: 30). Öteki imgesini oluşturma ile kişinin kendi kimliğini nitelendirme eğilimleri bu noktada benzerlik göstermektedir. Kişiler kendi kimliklerini tanımlarken hem sahip oldukları özelliklerden hem de sahip olmak istedikleri özelliklerden bahsederler. Ötekiyi tanımlama süreci de benzer şekilde ilerler. Öteki olarak belirlenen kişi veya kişiler tanımlanırken sadece sahip oldukları özelliklerle değil onlara atfedilen özelliklerle nitelenirler.

Ötekinin temel belirlenimi kişilerin aralarındaki "fark"lar üzerinedir. Öteki ile arada olan fark, ötekinin aşağıda olması bağlamında yorumlanmaktadır. "Ben" tarafından ötekinin belirlenme sürecinde sahip olunan kültürün ölçütleri kullanılır. Bu nedenle "öteki, kendisinin eksik halinden başka bir şey olamaz. Öteki bu farkla kabul görür, ancak değiştirilmesi mümkün olmayan bir aşağıda olma hal içinde donup kalır" (Schnapper, 2015: 25-26).

Modern kimliğin "egemen özne" olarak tanımlanması ötekinin algılanması sürecinin ayrılmaz bir parçasıdır. Bunun nedeni ötekiyi tanımlamanın bir yönüyle kendini tanıma veya kendini reddetmenin yolu olmasıdır (Keyman, 1996: 72; akt. Çapar, 2006: 37). Egemen öznenin kendini tanımlamasını ötekinin varlığı güçlendirir (Sönmez Selçuk, 2011: 245). Kendini tanımlarken, yabancıya "uygun gördüğü" negatif özellikleri kullanmaz. Bunun nedeni bu negatifiklerin zaten diğerlerinin nitelikleri olarak önceden belirlenmiş olmasıdır. Bu noktada gözardı edilmemesi gereken husus egemen öznenin de öteki tarafından kendi "ötekisi" olarak kabul edilebileceği gerçekliğidir (Bourse, 2000: 26-27).

Simmel'e göre, yabancılar/ötekiler tıpkı yoksullar, muhtelif "iç düşmanlar" gibi toplumun unsurlarıdır (2009: 149). Bauman'ın ifadesiyle ise "onlar yeni gelenlerdir". Bu "yeni gelen" tanımlaması diğerlerine dair birçok özelliği örtülü olarak içerisinde barındırmaktadır. Bizim hayatımıza yeni gelmiş olmaları nedeniyle, bizim araçlarımızı ve usullerimizi bilmezler. Onlar, bizim "normal ve doğal" olarak tanımladığımız hayatımızın içerisindeki farklılıklardır (Bauman, 2015: 71). Daha önce sorgulanmayan hayatımızın onlarla beraber sorgulanma riski ile karşı karşıya kalır. Bu durum, ötekiyle yakından ilişkilendirilen güvensizlik hissini oluşmasına neden olur. Hayat biçimimizin, yaşam şeklimizin olduğu haliyle, sorgusuz bir şekilde kabul görmeme ihtimali tek başına kaygı ve güvensizlik hissini oluşması için yeterlidir. Bizim kaybolmuş, ne bekleyeceğini ve nasıl davranacağını bilmeme duygumuz ve bunun neticesinde iletişim ve ilişkiye girme isteksizliğimiz yabancıların yabancılığını beslemektedir. Temastan kaçınmak tek çıkış yolu olarak görünür ama bu bile kişileri kaygıdan tam olarak kurtarma noktasında yeterli olmaz. (Bauman, 2011: 183).

Simmel için modern dönemin ayırıcı özelliği yabancı kavramıdır. Ona göre; "yabancı, geleneğinde hapsolmuş bir komünite mensubuyla kontrast halindedir; ama belleksiz, bağajsız, amaçsız bir serseri 'mayın', bir gezgin, yani geçmişinden tamamen kopmuş, sıyrılmış, kimliksiz, kişiliksiz bir yolcu gibi değildir; mutlak komüniter bir farklılığa karşı, yıkıcı evrenselci bir modernliği temsil etmez" (Bilgin, 1994: 42). Simmel ve Bauman, yabancı olarak tanımlananların "esas özne"ye olan uzaklıkları, yakınlıkları ve bunların sonuçları hususunda benzer fikirlere sahiptirler. Simmel'e göre "yabancı aynı anda hem yakın hem uzaktır. Bu ikilem özel bir gerilim ortaya çıkarır" (Simmel, 2009: 153). Bauman'a göre de "onlar adeta ne yakın ne de uzaktırlar. Ne "biz"im bir parçamızdırlar ne de "onlar"ın bir parçasıdırlar. Ne düşman ne de dostturlar. Bu nedenle şaşkınlık ve endişe yaratırlar. Onlarla tam olarak ne yapacağımızı, onlardan ne bekleyeceğimizi, onlara nasıl davranacağımızı bilemeyiz" (Bauman, 2015: 66). Simmel ve Bauman'ın yabancıya dair taşıdıkları bir diğer ortak kanı toplumda sabit olduklarıdır. Bauman'a göre, "modern dünyada yabancılar her yerde ve sabittirler; aynı anda hem hayatın vazgeçilmez bir koşulu hem de bu hayatın doğuştan gelen rahatsızlıklarının en acıusudur" (Bauman, 2011:

200). Yabancı, Simmel'e göre de "bugün gelip yarın giden gezgin gibi değil, bugün gelip yarın kalan adam gibidir. Belli bir mekân dairesi içinde – ya da sınırları mekânsal sınırlara benzeyen bir grup içinde-sabitlenmiştir, ama onun içindeki konumu temelde, en başta ona ait olmamasının ve ona baştan beri onun bir parçası olmayan, olamayacak nitelikler taşımasının etkisi altındadır" (Simmel, 2009: 149).

Literatürde öteki ile ilgili yapılan tanımlamaların çeşitlilik göstermesi gibi, ötekiye dair sosyolojik yaklaşımlar da çeşitlilik göstermektedir. Sosyolojik ve Antropolojik söylemde ötekiye dair olan yaklaşımları Keyman, aşağıda sıralanan beş başlıkta ele almıştır:

- Ampirik bir nesne olarak öteki: Buradaki amaç, hakkında ampirik bilgi toplanarak anlaşılabilir bir nesne olarak görülen ötekinin hakkındaki sözde nesnel ve gerçeklere dayalı bilgiler üzerinden açıklamaktır.
- Kültürel bir nesne olarak öteki: Sahip olduğu değil de sahip olmadığı nitelikler üzerinden belirlenen öteki, modern ben karşısısında eksiklikleri üzerinden tanımlanmaktadır. Bu nedenle de modern benliğin "aynadaki görüntüsü"nü temsil etmektedir.
- Bir varlık olarak öteki: Literatürde Öteki, modern kimliğin oluşması, tanımlanması ve anlaşılması noktasında yararlanılan bir unsur olarak da ele alınmaktadır.
- Söylemsel bir yapı olarak öteki: Öteki, çeşitli söylem ve kurumlar tarafından kurulan bir "bilgi nesnesini" oluşturur.
- Farklılık olarak öteki: Öteki, ben ve ötekinin ilişkisel özelliğini vurgulayarak, sömürgeci ile sömürgeci arasındaki karşılıklı bağımlılığın incelenmesine olanak tanıyarak odağı kimlik/farklılık eksenine taşır (Keyman, 1996: 76-78).

20. yüzyılın önde gelen kuramcılarının biri olan, etiğin veya "öteki'nin filozofu" olarak da anılan Emmanuel Levinas'ın, ötekiye dair kavramsallaştırma ve yaklaşımları değerlendirildiğinde klasik Batı yaklaşımından farklılığı ile öne çıkan bir isim olduğu görülmektedir (Türk, 2013: 29). Levinas'ın öteki kavramsallaştırması incelendiğinde, saygı, adalet, sorumluluk ve etik kavramları çerçevesinde tanımlandığı görülmektedir. Levinas, "ben"i ötekinin içerisinde bulmaya çalışır. Aynı zamanda Batı'nın özne merkezli ben anlayışına karşıdır (İspir ve Erdoğan, 2014: 48). Öteki, onun için esas olandır. Öteki için duyduğu sorumluluk çerçevesinde insanın kendi varlığına mazeret bulabileceği kanısındadır (Çırakman, 2012: 411). Ona göre, öteki, "anlama" çabası altında egemen öznenin bilgisi çerçevesinde sınırlandırılır. Bunun neticesinde de öteki, biricikliğini yititerek aynılaştırılır (Temizkan, 2011: 72; Kaya, 2014: 15). Öteki ile ilgili bilgi edinebileceğimizi ancak ötekiyi anlayamacağımızı ifade eder. Aynı zamanda "ben" ile "öteki" arasında mesafe olması gerektiğini de belirtir. Eğer bu mesafe olmazsa öteki, özne tarafından sınırlar çizilerek belirlenir. Bunun sonucu olarak da ötekiye dair biriciklik, egemen özne tarafından yine egemen özne içerisinde yok edilir.

Levinas felsefesinde öteki, Batı literatüründen farklı olarak, "özü itibarıyla ile bizle aynı olan ancak yaşam tarzı ile kimliğini farklı olarak ortaya koyan mutlak bir varlıktır" (Temizkan, 2014: 75). Batı literatüründe ise öteki, ben ve bizden olmayan olarak tanımlanır. Levinas'ı öne çıkaran ayırım tam olarak buradadır; Levinas, ötekiyi mutlak bir varlık olarak niteler ve egemen özne üzerinden tanımlamaz.

3. Öteki ile İletişimi Etkileyen Faktörler

3.1. Kalıpyargı (Stereotip)

Genel olarak aşağılayıcı bir anlamla kullanılan stereotip (kalıpyargı) kavramı, Yunanca stereos (katı) ile typos (damga) sözcüklerinden türetilmiştir (Marshall, 2005: 701). Genel itibarıyla stereotip, diğer insanları içine yerleştirdiğimiz sınırları ve kategorileri ifade eder. Bu nedenle stereotipleri içine dahil olduğumuz veya olmadığımız gruplardaki kişileri tanımlamak için kullandığımız basit betimsel kategoriler olarak niteleyebiliriz (Bilgin, 2003: 367). Kalıpyargılar nedeniyle diğerlerini birey olarak değil belli bir grubun üyesi olarak değerlendirir, ilişkilerimizde onları kişisizleştiririz. Öncesinde sahip olunan çeşitli yargılar davranışlara yön verdiği için diğerlerinin bireysel niteliklerine çok az önem verilir (Gudykunst, 2015: 138-139). Ancak ötekiler dahil oldukları grupların tipik üyesi olmayabilirler. Diğerleri

kişisizleştirmek yerine bireysel olarak değerlendirmeye çalışıldığında zihnimizdeki etiketlerin ötesinde olan özelliklerini fark edebileceğimiz yadsınamaz bir gerçekliktir.

Stereotipleştirme, önyargıyla yakından ilişkili olan ve iletişimi etkileyen bir normdur. “Stereotip, aralarındaki farklılıkları göz önüne almaksızın bir grubun hemen hemen bütün üyelerine aynı karakteristik özellikleri atfederek bir grup insan hakkında genelleştirme yapmaktır. Stereotipler bir kez oluştu mu yeni bilgilerin ışığında değiştirilmeye direnirler” (Aronson, Wilson ve Akert, 2012: 752). Algılar stereotipleştirildiğinde kişiler önceden mevcut bilgilerini değiştirebilecek yeni bilgilere kapalıdır. Sahip olunan stereotipler zamanla önyargıya dönüşür ve bu dönüşüm sonrasında değişmesi güç bir hal alır.

Birbirlerini bütünleyen, birbirleriyle yakından ilişkili olan kalıpyargı ve önyargı kavramı sıklıkla birbirine karıştırılmaktadır. Ancak “stereotipler, genellikle sözel ifadelerle ortaya konmaktadır, önyargılar ise, daha geniş bir ifade alanına sahiptir; stereotip, daha ziyade tekbiçimli bir nitelik taşıırken, önyargı, çok sayıda stereotipi (örneğin ırk, din, cinsiyet stereotipleri) kapsayabilir” (Bilgin, 2003: 367-368). Her iki kavram sosyal gerçekliği genel hatlarıyla şematize etmeye yarayan sürecin öğeleridir. Göregenli'nin (2012: 7) belirttiği üzere: “Kalıpyargı da önyargı da, insanın gerçekliğe ilişkin sosyal ve zihinsel temsillerini biçimlendirme işlevi görür. Kalıpyargılar, belirli bir objeye ya da gruba ilişkin bilgi boşluklarını dolduran, böylece onlar hakkında karar vermeyi kolaylaştıran, önceden oluşturulmuş birtakım izlenimler, atıflar bütünü olarak zihnimizde oluşturduğumuz imgelerdir. Bu imgeler tıpkı dış dünyadaki objelerin gerçek özellikleri gibi rol oynarlar. Özellikle yeni olgu, obje ya da grup ile karşılaştığımızda, onlarla ilgili bilgimiz bu tür imgeler ışığında biçimlenir. Böylece kalıpyargılarımız yoluyla, yeni olguyu/grubu gerçekte olduğu gibi ya da gerçek özellikleriyle değil, düşünce eğilimlerimize göre algılarız”.

3.2. Önyargı

Önyargı, olumsuz inançlardan oluşan bir taraf tutma, bir tutum biçimidir. Aynı zamanda ötekileştirme sürecinin de temel öğelerinden bir tanesidir. Önyargılar “bireyin ya da toplumun diğerlerine karşı oluşturduğu düşünceler topluluğu” olarak tanımlanabilir (Ulağlı, 2006: 103). Peşin hüküm verme anlamına gelen önyargılar olumlu veya olumsuz olabilmektedirler. Ancak çoğu zaman olumsuz oldukları kanısı hakimdir (Gudykunst, 2015: 145).

Dünyayı anlamlandırmanın bir yolu olarak kendimize çeşitli sınırlar çizer ve devamında yabancı olarak belirlediğimiz insanları kategorileştiririz (Gudykunst, 2015: 173). Kategorileştirmeye amaçlanan yabancılarla aramızdaki farkı ortaya koymaya çalışmaktır. Kategorileştirme sürecinde yabancıları çeşitli etiketlerle kodlamamız devamında zihnimizde önyargı oluşumunun da zeminini hazırlamış olur. Zira önyargının bir diğer tanımı da belirli bir sosyal kategoriye mensubiyet üzerinden peşin hüküm vermektir (Gudykunst, 2015: 145). Belli bir gruba karşı önyargılı olduğunda bu gruba karşı adil değerlendirmelerde bulunamayacağını söylemek mümkündür (Giddens, 2001: 250).

Önyargılar, sonradan öğrenilen tutumlardır, doğuştan sahip olunmazlar. Çevremizdeki kişilerden gördüğümüz tutumlar ve davranışlar neticesinde biz de bazı yargılara sahip oluruz, örnek olarak ediniz ve sonrasında bu yargılar davranışlarımızı yönlendirirler. Konuyla ilgili yapılan araştırmalar incelendiğinde, çocukların önyargılarının önemli bir kısmını eğitim hayatına başlamadan aile içerisinde edinmektedirler (Tekeli, 2014: 3). Sonrasındaki süreçte, eğitim hayatı ve sosyal çevrenin de etkisiyle aileden gelen önyargılar pekiştirilmektedirler.

Önyargılar, genel itibarıyla hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığımız kişilere karşı olan yanlı tutumlardır. Belli derecede bir önyargı tüm insanlarda tanık olunan bir olgudur ve bu durum kaçınılmaz ve doğal olarak kabul edilebilir. Fakat bu durumun yönetimi, kişinin çabasını gerekli kılar. Önyargılara göre hareket etmemek, önyargıları asgari seviyede tutmak ve bu önyargıların günlük hayatında kendini aşırı dışlayıcı olmaktan uzak tutmaya çalışmak ayrı ayrı çaba gerektiren hususlardır. Kendilerine benzeyen insanlarla etkileşim kurmak yabancılarla iletişim kurmaktan çoğu durumda daha az stresli,

daha rahattır. Bu nedenle çok düşük seviyelerde önyargılı olan kişiler dahi kendilerine benzeyen insanlarla iletişim kurmayı tercih ederler (Gudykunst, 2015: 145). Kendine benzeyenlerle iletişim kurmak yabancılarla kurulan iletişime göre daha kolaydır, ekstra bir çaba gerektirmemektedir. Karşımızdaki kişilerle ilgili önyargılardan bağımsız olarak nesnel bir şekilde düşünmeyi başarabilmek için; daha çok bilgi edinme çabası içinde olmak, iletişim süreci boyunca düşünceli hareket etmeye çalışmak ve karşımızdakini birey olarak ele almak gerekmektedir.

Herkes biraz önyargılıdır ancak önyargı eğilimi kişilerde farklı düzeylerde görülebilmektedir. Bazı insanlar, diğerleriyle aralarında olan farklılıkları, hayata bakış açıları nedeniyle aşlamayacak kadar keskin zıtlıklar olarak görebilmektedirler. Bu tip kişiler kendilerinden farklı olduklarını düşündüklerinin tamamına derin bir kin duyma konusunda yatkınlık gösterirler. Bu gibi durumlarda zenofobi kendini göstermektedir (Bauman, 2015: 59). Diğerlerine karşı önyargıyla başlayan dışlayıcı ve ayrıştırıcı yaklaşım zamanla ilerler ve “yabancı” olan her şeye düşmanlık etmek olarak özetlenebilecek olan zenofobiye kadar ulaşır. Zenofobik yaklaşımlar toplumsal ilişkileri düzenlenmesini zorlaştırmaktadır.

Önyargılı iletişim içerisinde önyargılı tutumları, açık veya gizli kalıpyargıları, ayrımcı niyetleri barındırmaktadır. Açık, belli, görünür hallerinin yanı sıra önyargılı iletişimin büyük bir bölümünde de incelikli öğeler vardır (akt Gudykunst, 2015: 150). Toplumun birlik ve bütünlüğünü önyargılı iletişimin incelikli biçimleri açık biçimleri kadar, bazı durumlarda daha da fazla tehdit etmektedir. Kişilerin niyetleri açık biçimlerde tam olarak ortada iken, incelikli biçimler herkesin içinde bir parça da olsa görülebilecek niteliklere sahiptir.

3.3.İç ve Dış Grup Bariyerleri

Kişiler kendilerini ve çevresindekileri tanımlarken çoğu zaman gruplara bölme eğilimi içerisindedirler. Herhangi bir gruba aidiyet, grup üyeliği önemli bir motivasyon kaynağıdır. Bu durum iki “taraf” için de belirsizliği ortadan kaldırır ve kişilerin davranışlarını yönlendirmesi noktasında yardımcı olur. İç grup ve dış grup ayrımı, gruplama konusundaki görülen en genel ayrımdır. İç gruplar, “mutlu olmalarını istediğimiz, eşit oranda karşılık beklemeden iş birliği yapmaya gönüllü olduğumuz, kendilerinden ayrılığın mutsuzluk hatta acı verdiği insan gruplarıdır”. Dış gruplar ise ortaklık kurmamamızın, dost olmamamızın öğretildiği gruplardır; bu grubun üyelerinin mutlu olup olmamalarını mesele edilmez, iş birliği yapmak için karşılık beklenir. Gruplar arasında ayrım yapma eğilimi evrensel olduğunu söylemek mümkündür (akt Gudykunst, 2015: 89-90).

Dış gruba karşı hissedilen kuşku, güvensizlik, düşmanlık ve saldırganlık önyargıyı doğurur. “Önyargı, ‘onlar’ ve ‘biz’ ayrımını kapsayan iç gruplar ile dış grupların varlığının hem bir sonucudur hem de onu güçlendirmektedir” (Marshall, 2005: 559-560). Bu bağlamda önyargı ve dış grup oluşturma arasında aslında iki yönlü bir ilişki bulunduğunu söylemek mümkündür. Önyargılar, dış grup üyelerinin niyetlerinin iyi olabilmesi ya da ne söylemişlerse salt onu söylemiş olabilecekleri ve uzlaşma önerilerinin samimi olması ihtimalinin kabulünü engeller (Bauman, 2015: 58). İç grup ve dış gruptakilerin davranışlarının değerlendirilmesi, bu gruplardaki kişilere yaklaşım önyargılar sebebiyle değişkenlik gösterir. Dış gruptakiler söylemleri ve davranışları üzerinden değil önyargılar neticesinde söylem ve davranışlarına yüklenen anlamlarla değerlendirilirler. Olumlu davranışlar dahi farklı anlamlar yüklenerek değerlendirilme yoluna gidilir. Bu bağlamda, önyargılar dış gruptakilerin davranışlarının nesnel kriterlerle değerlendirilmemesine neden olmaktadır. Bu durum, gruplar anlaşmazlıkları artırır ve aradaki “düşmanlık” hissini besler.

Gruplara ayırma eğilimi kadar, diğerlerini salt dahil oldukları grup üzerinden değerlendirme eğilimi de sıklıkla görülmektedir. “Bir insanı tanıyabilmek için, onu salt bireyselliği açısından değil, onu içinde sınıfladığımız genel tipe taşınmış, yükseltilmiş ya da indirilmiş halde görürüz” (Simmel, 2009: 36). Bu, yabancılarla etkili iletişim kurulmasını engeller. Çünkü etkili iletişimin en önemli basamaklarından biri yabancıyı birey olarak, gruplarından bağımsız olarak ele alabilmektir (Gudykunst, 2015: 36).

Grup aidiyetlerinin bireysel ve toplumsal ilişkilere yön vermesi bağlamında belirleyici bir role sahiptirler. Grup üyeleri, kendi guruplarının üyelerine sadece bu aidiyetlerinden ötürü onları sorgulamayan bir ön kabulle yaklaşırlar. Bu ön kabul, sahip oldukları ortak hayat temeli ile ilişkilidir (Simmel, 2009: 37).

Bunun zıddı olarak, aynı gruba ait olunmayan kişilere karşı sahip olunan kalıpyargılar ve bu kalıpyargıların beslediği önyargılarla yaklaşma eğilimi de mevcut bir toplumsal gerçektir.

4. Bauman'a Göre Ötekilik ve Toplumsal Süreçler

Günümüz dünyasında farklı olanın topluma entegre olma noktasında karşılaştığı birçok problem mevcuttur. Yukarıda özetlenmeye çalışılan, sahip olunan kalıpyargılar, önyargılar, iç grup ve dış grup ayrımları ötekilerin toplum içinde karşılaştıkları sorunların temellerini oluşturmaktadır. Bunların neticesinde, "farklı olanlar", toplumsal süreçlerde iletişime dair çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Yabancılarla iletişim kurmanın ve beraber yaşamının istenmediği hallerde, bu kişilerle olası karşılaşma ihtimallerini asgari düzeye indirme ve çeşitli tepkilerle ortak paylaşım alanından uzaklaştırma stratejisi izlenir. Bauman "geldikleri yere gönderme", "fiziksel ayrılma" ve "manevi ayrılma" ana başlıkları çerçevesinde yabancılara yönelik izlenen politikaları detaylandırmıştır:

"Geldikleri yere gönderme" yabancılara verilme ihtimali ilk olan tepki olmaktadır. Bu politika çoğunlukla göçmenlere karşı kullanılmaktadır. Politikayla amaçlanan kişileri geri göndererek, "*sonradan gelenlerin*" oluşturduğu düşünülen bölünmüşlüğe son vermektir. Bazı durumlarda kişiler göç etmeye zorlanabilmekte, sahip oldukları şartlar kötüleştirilmektedir. "Geldikleri yere gönderme" durumu çeşitli sebeplerden dolayı uygulanmaması halinde soykırım gündeme gelmektedir. "Soykırım, 'düzenin yeniden sağlanması'nın aşırı ve en iğrenç yöntemidir; ne var ki yakın tarih soykırım tehlikesinin hayal ürünü olmadığını ve uluslararası mahkumiyete ve yaygın öfke doğurmasına rağmen, soykırıma yönelik eylemlerin patlak vermesinin bir olasılık olarak göz ardı edilemeyeceğini en dehşetli biçimde gözler önüne sermiştir".

"Ayrılma", soykırımdan daha az tepki gören ancak aynı zamanda soykırıma benzer şekilde radikal bir çözüm olarak ele alınmaktadır. Ayrılma; fiziksel, manevi, hem fiziksel hem de manevi olarak görülebilmektedir. Gettolar, fiziksel ayrılığın en net görüldüğü uygulamalardır. Yabancılar ve yerli kabul edilenler arasında sınır koyarak karışmalarını engellemek gettolar aracılığıyla sağlanmaya çalışılır. Bazı getto örneklerinde tahsis edilen bölge yasal engeller çerçevesinde duvarlarla çevrilidir. Yasal engeller olmasa dahi, gettodakilerin sıklıkla kendi bölgelerinden çıkmadıkları görülmektedir. Dışarının kendileri için güvenilir ve rahat olmadığını düşünürler. Bunun nedenleri, kendi içlerinde buldukları düzeninin dışında yaşamlarını sürdürmeyecek olmaları, dışarıda uğramaları olası tehdit, taciz vb. olaylar olarak sıralanabilir.

Manevi ayrılık, toprak esasına dayanan olan ayrımın tam olarak yürürlükte olmadığı durumlarda önem kazanmakta, öne çıkmaktadır. Fiziksel ayrılıktan ziyade manevi ayrılığın günümüzdeki durum değerlendirildiğinde daha görünür olduğu gözlemlenmektedir. Manevi ayrılık halinde yabancılarla olan ilişkiler iş ilişkilerine kadar indirgenir ve sosyal bağlantılardan mümkün olduğunca kaçınılır. Mevcut şartlar gereği mecburen kurulan fiziksel ilişkinin manevi bir yakınlaşmaya dönüşme ihtimali önlenmeye çalışılır. "Bağlantıdan etkin sakinme devamlı olarak kirlenme korkusuyla şişirilir; kitabi ya da mecazi anlamda, yabancıların bulaşıcı hastalıklar taşıdıklarına, bitli pireli olduklarına, temizlik kurallarına uymadıklarına ve dolayısıyla sağlık için tehlike oluşturduklarına ya da zararlı fikirler ve alışkanlıklar yaydıklarına, büyü ya da meşum ve kanlı tapınma ayinleri yaptıklarına, ahlaksızlık ve iffetsizlik yaydıklarına inanılır" (Bauman, 2015: 73-74-75).

Manevi ayrılıkla ilişkili bir diğer durum da "karışma fobisi"dir. "Karışma fobisi", farklılık ve çeşitliliklerin günümüz dünyasında yoğunlaştığı bölgeler olan kentte benzerlik ve tekdüzelik adalarına yönelme eğilimi olarak kendini göstermektedir. Kaçma seçeneğinin tercih edilmesi eğilimi görülür. Anlama, ortak bir noktada buluşma, olası çatışmaları yönetme çabalarına gerek olmayan bir beraberlik formu sağlayabilme ihtimali sunduğu için kişilere "rahatlık" vaadeder. Toprak esasına dayalı ayrılık ve manevi ayrılık karışma fobisini beslemektedir. Çünkü yabancılarla olan iletişimim en alt seviyeye indirildiğinde çoğu kişi için yabancılarla yüz yüze gelmek endişe verici hale gelmektedir. "Yabancılar git

gide daha 'yabancı' –garip, alışılmamış ve anlaşılmaz- olduklarından, daha korkutucu hale gelirler” (Bauman, 2014: 85-86).

Bauman, toplumdaki içerisinde yabancılarla kurulan ilişkilerin her zaman bir uyumsuzluk görüldüğü kanısındadır. Bu noktada çoğunlukla tercih edilen yabancılarla hiç karşılaşmaktır. Ancak karşılaşmamanın mümkün olmadığı durumlar da vardır. Böyle durumlarda “sahte karşılaşma tekniğiyle, yabancıya ilgisizlik alanı, tüm bilinçli temaslardan ve en önemlisi onun bilinçli bir temas olarak görebileceği davranışlardan gayretle kaçınılan bir alan tahsis edilir. Bu, sempatiye de düşmanlığa da uzak duran taahhütsüzlük, duygusal boşluk alanıdır; işaret direkleri kaldırılmış, haritada gösterilmeyen bir bölgedir; yaşam dünyası içinde vahşi bir bölgedir” (Bauman, 2011: 188-189). Karşılaşılan ama aslında karşılaşılmamış gibi davranılan bir alandır.

Sahte karşılaşmayı bir sanat olarak niteleyen Bauman, bu sanatı oluşturan tekniklerden en göze çarpanın göz temasından kaçınmak olduğunu ifade eder. Bu karmaşık bir tekniktir, kalabalık bir ortamda kişinin kendisine yer bulmak için yaptığı kaçamak bakışlar gibidir. Amaçlanan, kaçamak bakışlarla, bakmıyormuş gibi yaparak görebilmektir. Karşıdakinin farkında olunur ama ilgisiz görünülür. Böylelikle mecburen gerçekleşen karşılaşmalar teması en alt düzeyde tutarak geçitirilir. Bu şekilde, öteki olarak nitelenen kişi ve/veya kişiler toplumsal mekândan dışlanırlar. Bu dışlanma ile “insanlığın özelliksiz, yüzüstü, boş kabukları” haline getirilirler (Bauman, 2011: 189-190).

Aralarında sorun olan kişi ve/veya kişilerin çatışmalarını önleyebilmek ve yönetmek için gruplar arası temas önerilmektedir: “Temas hipotezine göre, eğer çatışmada olan gruplar arasında temas uygun koşullarda (eşit statüler, yakın ve sıcak temas, temas kurmanın ödüllendirilmesi) gerçekleşirse, önyargı ve ayrımcılığın azalmasına neden olur” (Gudykunst, 2015: 303). Toplumda karşılıklı iletişimin kurulabilmesi ve önyargı vb. tutumların azalabilmesi için ilk aşama olarak temas büyük bir öneme sahiptir.

Yabancılarla aramızda olan ya da olabilecek çatışmaları yönetmek ve kurulan sosyal ilişkilerin pozitif yönde ilerletmek için yapılabilecek şeylerden bir tanesi “destekleyici ortamlar” oluşturmaktır. Jack Gibb (1961) tarafından kavramsallaştırılan “destekleyici ortamlar”ın temel nitelikleri şunlardır:

- Destekleyici ortamların birinci özelliği yargılayıcı olmaktan ziyade *tanımlayıcı* olmalarıdır. Karşımızdakini anlayabilmenin birincil ögesi yargılamamaktır. Yargılayıcı yaklaşım anlayabilmeyi engeller. Yargılayıcı temelli konuşmalar, yabancıları kendilerini savunmak durumunda bırakır. Ancak tanımlayıcı konuşmalar, olası gerginlik ve yanlış anlaşılmaları önleyerek iletişimi kuvvetlendirir.
- *Problem odaklı* olmak, destekleyici ortamların ikinci özelliğidir. Problemin tanımlanması ve çözüme ulaştırılması noktasında karşılıklı olarak işbirliğine hazır olduğunu ifade etmek kişilerin herhangi bir kötü niyet içeren hesapları olmadığını gösterir. Bu çözümçül yaklaşım iki tarafı birbirine yakınlaştırarak problemlerin ortadan kalkmasına dair atılan en önemli adımdır.
- Destekleyici ortamların üçüncü özelliği *spontan* olmaktır. Spontan olmaktan kasıt, stratejik davranmamaktır. Stratejik davranmanın altında eğer gizli hedefler varsa, yabancıların bu stratejik davranış karşısında savunmaya geçmeleri kaçınılmaz olacaktır. Spontan, hesapsız, içten olmak yabancıların da savunmaya geçmelerini gerektiren durumlar ortaya çıkarmayacağı için aradaki iletişimi destekleyecektir.
- *Empati*, destekleyici ortamların dördüncü özelliğidir. Yabancılar karşı duyulan empati, yabancıları kendileriyle ilgili olumlu düşüncelere sahip olduğunu düşünür. Ancak nötr yaklaşım, onların savunmaya çekilmelerine neden olabilir.
- Destekliyi ortamların beşinci özelliği kendimizi yabancılarla *eşit görmemizdir*. İletişim süreci boyunca karşımızdakiyle kendimizi eşit görmeme hali -örneğin kendimizi daha üstün gördüğümüzü ima eden ses tonuyla konuşmamız- yine karşımızdakinin kendini savunmaya çekmesine neden olabilir. Bu nedenle olası çatışmaları önleyebilmek adına duyarlılık ve eşit görme önemli hususlardır.

- Destekleyici ortamın altıncı özelliği *değişebilir* olmaktır. Yabancılarla iletişim kurulduğunda, karşıt fikirlere açık olduğunu ve fikirlerin değişebilir olduğunu ifade etmek karşıdakilerin kendinlerini savunmaya çekmelerine neden olacak ortamların oluşumunu önleyecektir (Gibb'den akt Gudykunst, 2015: 307-308).

Temel nitelikleri sıralanan destekleyici ortamların yabancılarla kurulan ilişkilere olumlu yönde katkı sağlama ve yaşanabilecek olası çatışmaları önleme potansiyeli vardır. Bu nedenle bu tarz destekleyici ortamların oluşturulabilmesi, yabancılara karşı problem çözücü, adil, önyargısız, empati üzere davranılması bireysel ve toplumsal ilişkilerin düzenlenmesi ve olası sorunların en aza indirgenmesi noktasını destekleyici olacaktır.

5. Çokkültürlülük ve Tanınma Siyaseti

Farklılıklarla beraber yaşama konusunda izlenen politikalar çeşitlilik göstermektedir. Ancak son dönemlerde tartışılan ve üzerinde incelemeler yapılan politikanın çokkültürcülük olması nedeniyle farklılıkları bir arada yaşama açısından bu politikanın da ele alınması önem arzeder. “Çokkültürlülük, bir ulus devletin bütünlüğü içinde her biri ayrı bir kültüre sahip olan farklı toplulukların bir arada eşit imkanlara sahip olarak yaşayabilme kapasitesini ifade etmektedir” (Say, 2013: 138). Çöken sömürge imparatorlukları ve dönemin büyük göç dalgalarının konuyla ilgili tartışmaların yirminci yüzyılda ortaya çıkmasını tetikleyen temel etmen olmuştur. Avrupa'nın sürdürmüş olduğu sömürgeci egemenliğin sona ermesi ve bunun neticesinde ortaya çıkan bağımsızlaşma hareketleri ile azınlık ve yerel kültürlere söz hakkı tanınma siyaseti yeni bir kavram olarak yükselişe geçmeye başlamıştır (Şan, 2005: 75). Bu noktada çokkültürcülük projesinin birbirinden farklı olan kültürlerin toplum içerisinde eşit temsil hakları olması ve beraber yaşayabilmeleri fikri üzerinden ortaya çıkarılmış olduğu söylenebilir. Yani bu proje birbirinden farklı ideoloji, dil, din, kültür ve tarihe sahip olan insanlara buldukları toplum içerisinde beraber yaşayabilmeyi vadeder.

Çokkültürcülüğün en büyük felsefi dayanağı, “her toplumun sahip olduğu değer bir başkası ile kıyaslanmadan bizzat kendi başına bir değer olarak kabul edilmesidir” (Özensel, 2012: 59). Çokkültürcülük politikası, toplum içerisindeki alt kültürleri eşit temsil etme ve olduğu gibi kabul etme vaadini içermektedir. Azınlık gruplar sahip oldukları gelenek göreneklerin, kültürel, dinsel, örfsel aidiyetlerin çoğunluk gruba göre değil, salt içkin özellikleriyle değer görmesini istemektedirler. Bu durum beraberinde kamusal alanda çoğunluk grupla aynı temsil haklarına sahip olma talebini de getirir.

Çokkültürcülük politikasının dayandığı temel nokta tanınma talebiyle ilgilidir. Tanınma talebi ise değişen ve dönüşen dünya düzeniyle beraber ortaya çıkan kavramlardan bir tanesidir. Modern dönem öncesi çağlar için çoğunluk tarafından tanınmak önemsenmezken, azınlık gruplar tarafından da tanınma talebi gereksiz görülmekteydi. Bu dönemlerde, kimlik, tanınma, ayırım, öteki, çokkültürlülük gibi kavramlardan söz edilmemekteydi. Bu durumun nedeni kişilerin kimliklerinin olmaması değil o dönem için kimlik ve tanınma meselelerinin sorun yaratmaktan uzak olmaları sebebiyle gündeme gelmemeleridir. Modern kimlik kavramının gelişmesi ile beraber bireylerin kimlik algısı da değişmiştir. Dolayısıyla kamu tarafından tanınma sayıca az olanlar için de çoğunluğu oluşturanlar için de önemli bir konu haline gelmiştir. Kamu tarafından tanınma talebi, hiyerarşilerin çökmesinden sonra saygınlık fikri bağlamında yaygınlaşmıştır.

Taylor'a göre modern kimlik kavramının gelişmesi, farklılık politikasının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Ancak ortaya çıkan farklılık politikası aslında “kimlik idealine” karşı işlenmiş en büyük günahdır. Çünkü bu politikayla herkes kendine özgü biricik kimliğiyle değil gruplarının biricik kimliğiyle tanınmak durumunda kalmaktadır. Bu durumda Taylor, bireysel kimliklerin çoğunluk ya da egemen grubun kimliği içerisinde eritildiğinin göz ardı edildiğini iddia etmektedir. Bu eritilme de farklılık politikasının “kimlik idealine” karşı işlenmiş en büyük günah olmasının nedenidir (Gutmann, 2014: 28; Taylor, 2014: 46-59).

Bireylerin kimlik oluşum süreçleri, toplumdan yalıtılmış bir şekilde tek başına gerçekleşmez. Kimlikler, diğerleriyle iletişim ve diyalog içerisinde oluşur. Bu sebeple Taylor'a göre "kimliğimizin kısmen tanınma ya da tanınmama yoluyla, çoğu zamanda başkalarının yanlış tanınması yoluyla biçimlendirilmiştir; bu nedenle çevredeki insanlar ya da toplum, onlara kendileriyle ilgili, hapsedilen, aşağılanan ya da sevilmeyen bir imaj yansıtıyorsa bir insan ya da bir grup insan gerçekten zarar görebilir, gerçek bir çarpıtılmaya uğrayabilir. Tanınmama ya da yanlış tanınma zarar verici olabilir; insanı, sahte, çarpıtılmış ve indirgenmiş bir varoluş tarzına hapsederek baskıya dönüştürür". Yanlış tanınma, kişilere gereken saygının gösterilmemesinin belirtilme durumunun yanı sıra kişi için acı verici bir yara açarak kendisinden nefret ederek yaşamaya mahkum eder. Taylor, insanların hak ettikleri biçimde tanınmalarının saygının gereği olmasının yanı sıra insani bir gereksinim olduğu kanısındadır (Taylor, 2014: 46-55). Yanlış tanınma sonucu olumsuz özelliklerle etiketlenen insanların kendilerini bu etiketlerden sıyırmaları, kendilerine karşı oluşturulan toplumsal önyargıyı aşmaları bir hayli zordur.

Tanınma siyaseti tasarımı olarak, azınlık grupların kamu önünde saygınlığını kazanması olsa da uygulamada durum her zaman bu şekilde olmamaktadır. Teorik bağlamda eşitlik talebi içeren tanınma siyaseti, pratikte radikal ayrımcılıkla sonuçlanabilmektedir (Aktay, 2015: 83). Çokkültürcülük politikalarını, içerisinde barındırdığı farklılıkları yönetmek üzere dünyada ilk uygulayan ülke Kanada olmuştur. "Çokkültürlülük Yasası ile Kanada toplumundaki her kökenden insana ve farklı kökene ait toplumlar arasındaki ilişkilere tam ve eşitlikçi paylaşım sunduğunu deklare etmektedir. Yine Kanada, çokkültürlülük sayesinde, tüm farklılıkların potansiyelini kabul ettiğini, onların toplumlarıyla bütünleşmelerine ve sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi konularda aktif görev almalarını teşvik ettiğini iddia eden bir ülke olarak karşımıza çıkmaktadır" (Özensel, 2012: 57). Ancak çokkültürcülük politikası teorik olarak farklılıkları yönetmenin ideal çözümü gibi görünse de uygulamada düşünüldüğü kadar etkili olmadığı Kanada'daki Quebec hareketi örneğinde görülmektedir. Quebec, Kanada'nın resmi dili Fransızca olan tek eyaletidir. İlave olarak bölgeye birçok özerklik verilmesine rağmen bölgede milliyetçilik krizleri mevcuttur. "Kendi ulusal bayrağı, marşı ve bayramı ile Quebec kendisini bir eyaletten çok bir ulus olarak tahayyül ediyor ve bir ulus gibi hareket etmeyi ve bir ulus gibi muamele görmeyi talep ediyor" (Kalaycı, 2010: 17). Quebec örneği, azınlıkların ulus-devlet kurma talebinin, çokkültürcülüğün bir devlet politikası olması durumunda dahi ortadan kalkmadığını ortaya koyması bağlamında önemli olduğunu söylemek mümkündür (Kalaycı, 2010: 429).

Çokkültürlü bir toplumda, farklılıklarla beraber yaşanabilmesi için bireylerin birbirlerine olan ihtiyaçlarının farkında olmaları gerekmektedir. Farklılıkların kabulü ve beraber yaşama konusuna olumlu yaklaşabilmek için ben ve öteki ayrımı yaparak dışlama politikası izlemek yerine bireylerin toplumun sahip oldukları çeşitlilikleri zenginlik olarak kabul etmesi gerekmektedir. Richard Sennett bu durumu insan bedeni üzerinden açıklamıştır: "Çokkültürlü bir şehirde insanların birbirleriyle ilgilenmeleri için, bedenlerimize dair kavrayışımızı değiştirmemiz gerektiğine inanıyorum. Kendimizdeki bedensel yetersizlikleri kabul edene kadar başkalarının farklılığını hiçbir zaman hissedemeyeceğiz. Sivil merhamet, sırf iyi niyetten ya da siyasi doğruluktan değil kendimizdeki eksikliğe dair bu fiziksel farkındalıktan kaynaklanır" (Sennett, 2011: 333). Sennett'in fiziksel farkındalık örneği üzerinde açıkladığı bu durum aslında manevi farkındalıkta da geçerlidir. Kişilerin kendilerini maddi ve manevi bağlamda "tamamlanmış" olarak gördükleri bir toplumda ne "ötekilerle" ilişki kuracak ne de kültürel farklılıkların olduğu bir toplum içerisinde olmaktan memnun olacaklardır.

6. Sonuç

Öteki, ötekileştirme, farklılıklarla bir arada yaşama gibi kavramlar 21. yüzyılda sıklıkla karşımıza çıkan, günümüz dünyasının kimlik sorunlarının merkezinde yer alan konulardır. Ötekiye dair teorik ve uygulamalı çalışmalar göstermektedir ki üzerinde hemfikir olunan bir öteki tanımlaması olmamasına rağmen genel yaklaşım negatif içerikli tanımlamalardan oluşmaktadır. Aynı zamanda farklı oranlarda da olsa ötekileştirme eğilimi neredeyse tüm toplumlarda şahit olduğumuz bir duruma işaret eder. Ötekiye karşı sahip olunan kalıpyargılar, önyargılar, -evrensel bir eğilim olan- iç grup-dış grup ayrımları, farklı olanın toplumsal süreçte yaşadığı problemlerin temelini oluşturmaktadır. Bu tutumlar birleşerek, bireyleri toplumda farklı olana yer açmama ve onlarla iletişim kurmamaya itmektedir.

Farklılıkların bir arada yaşama meselesinin politik bağlamda görünen yüzü olan çokkültürcülük modeli, insanlara kendi öz niteliklerinden ödün vermeden beraber yaşamayı ve toplumda yer bulabilmeyi vaat eden bir projedir. Çokkültürcülük, tasarı olarak sunduğu imkanlar ve özellikle de modern dönemin homojenleştirici yaklaşımı karşısında farklılıklara değer vermesiyle dikkate değerdir. Ancak, tanınma siyaseti çerçevesinde teoride azınlık gruplara verilmesi tasarlanan hakların uygulama noktasına gelindiğinde tasarlandığı şekilde çözümücü olmadığı görülmektedir. Örneğin Kanada'nın Quebec Bölgesi'nde uygulanan çokkültürcü politika milliyetçilik krizlerinin önüne geçememiştir. Beraber yaşayabilmenin esas öğelerinden olan ötekiyle iletişim içinde olmak çokkültürcülük politikaları çerçevesinde sağlanamamış, verilen haklar doğrultusunda azınlıklar belirli sınırlar içerisinde kendilerine tahsis edilen bölgelerde yaşamaya yönlendirilmişlerdir.

Ötekiyle iletişim kurmamak, bununla ilgili hiçbir çaba göstermemek ötekinin toplumsal süreçlere dair yaşadığı problemlerin sarmal şeklinde sürekli devam etmesinin de nedenidir. Böylelikle farklı olanla iletişim kurulmaz, bahsedilen çeşitli farklı yollarla toplumun dışına itilir, sonrasında da iletişim kapıları tamamen kapatıldığından birbirini anlama ihtimali de ortadan kalkar. Ötekiyle beraber yaşayabilme, toplumsal huzur ve düzen için en önemli gerekliliklerdendir. Öteki / yabancı, kaçınılmaz bir toplumsal gerçekliktir ve bunu yok saymak toplumsal yaşama sadece zarar verici niteliktedir. Farklılıkların zenginlik olarak görülebilmesi, beraber yaşama konusunda aşılması gereken en önemli eşiklerden bir tanesidir. Bunu başarabilmenin yolu da öncelikle farklı kimlik ve toplumsal yapılarla iletişim yollarını açık tutmak, onları etnosentrik yaklaşımlarla yargılayıcı egemen özne anlayışını bir kenara bırakmak ve empati kurmaktan geçmektedir. Hepsinden de önemlisi insan gerçekliğinin birliğine ve bu gerçekliğin bizim yaradılışsal özelliklerimize dayandığı ve tüm farklılıklarımıza rağmen aynı özü taşıdığımızı kabul etmemiz gerekmektedir. Yaradılanı yaratıcıdan dolayı etik temelde kabul eden Yunus Emre bu gerçekliği çok önceden biliyordu.

Finansman/ Grant Support

Yazar(lar) bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.
The author(s) declared that this study has received no financial support.

Çıkar Çatışması/ Conflict of Interest

Yazar(lar) çıkar çatışması bildirmemiştir.
The authors have no conflict of interest to declare.

Açık Erişim Lisansı/ Open Access License

Bu makale, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY NC) ile lisanslanmıştır.
This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY NC).

Kaynaklar

- Aktay, Y. (2015), *Küreselleşme Çokkültürlülük Sahicilik*, İstanbul: Tezkire Yayınları.
- Aktay, Y. ve Kızılkaya, A. (2014), *Hepimiz Ötekiyiz! Türkiye'de Kimlikler ve Algılar*, İstanbul: Tezkire Yayınları.
- Aronson, E., Wilson, T. D. ve Robin M. A. (2012), *Sosyal Psikoloji*, 7. Baskı, (Çev.: O. Gündüz), İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Arslantürk, Z. ve Amman, M. T. (2009), *Sosyoloji: Kavramlar, Kurumlar, Süreçler, Teoriler*, 6. Baskı, İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Bauman, Z. (2011), *Postmodern Etik*, 2. Baskı, (Çev.: A. Türker), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2014), *Modernite, Kapitalizm, Sosyalizm – Küresel Çağda Sosyal Eşitsizlik*, 2. Baskı, (Çev.: F.

- Doruk Ergun), İstanbul: Say Yayınları.
- Bauman, Z. (2015), *Sosyolojik Düşünmek*, 12. Baskı, (Çev.: A. Yılmaz), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bilgin, N. (1994), *Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu*, İzmir: Ege Yayıncılık
- Bilgin, N. (2003), *Sosyal Psikoloji Sözlüğü – Kavramlar ve Yaklaşımlar*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Bourse, M. (2000). *Melezliğe Övgü*, (Çev.: I. Ergüden), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bulaç, A. (2000), *Ötekiyi Algılama Biçimi, Karizma / Zıtlık ya da Birlikteliğin İksiri: Öteki*, 3, Temmuz-Ağustos-Eylül, s. 43-48.
- Çapar, M. (2006), *Türkiye’de Eğitim ve Öteki Türkler*, İstanbul: Özgür Üniversite Yayınları.
- Çırakman, E. (2012), Levinas’ta Öteki ve Adalet: Eleştirel Bir Not. (Yay. Haz.: Ö. Gözel), *Levinas*, s. 407-433, İstanbul: Say Yayınları.
- Giddens, A. (2001), *Sociology* (4th Edition), Cambridge: Polity Press.
- Göregenli, M. (2012), Temel Kavramlar: Önyargı, Kalıpyargı ve Ayrımcılık, (Der.: K. Çayır), *Ayrımcılık – Çok Boyutlu Yaklaşımlar*, s. 17-28, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Gudykunst, W. B. (2015), *Farklılıklar Arasında Köprü Kurmak – Gruplar Arasında Etkili İletişim*, (Çev.: K. Asar), İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Gutmann, A. (2014), Giriş (Çev.: Ö. Kabakçıoğlu), (Haz.: A. Gutmann), *Çokkültürcülük - Tanınma Politikası*, 4. Baskı, (Ed.: Cem Aktaş), s. 25-45. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- İspir, N. ve Erdoğan, Ş. B. (2014), Levinas’ta İdeal İletişimin İmkânı: Öteki’yle Birlikte Var Olmak, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(2), s. 47-58.
- Kalaycı, H. H. (2010). *Ulus-Devletin Başağrısı Ayrılkçılık Kanada Quebec Örneği*, Ankara: Liberte Yayınları.
- Karaca, M. (2012), Farklılaşma, Bütünleşme ve Birlikte Yaşama Üzerine, *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18, s.226-238.
- Kaya, A. (2014), Giriş: Ötekini Anlamak Mümkün mü? (Der.: A. Kaya), *Farklılıkların Birlikteliği – Türkiye ve Avrupa’da Birarada Yaşama Tartışmaları*, s.11-37, İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Keyman, F. (1996), Farklılığa Direnmek: Uluslararası İkişkilere Kuramında “Öteki” Sorunu. (Dü.: F. Keyman, M. Mutman ve M. Yeğenoğlu), *Oryantalizm, Hegemonya ve Kültürel Farklılık*, s. 71-106, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Marshall, G. (2005), *Sosyoloji Sözlüğü*, 2. Baskı, (Çev.: O. Akınhay ve D. Kömürcü), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Özdalga, E. (2000), *Öteki ile Birlikte Var Olmak, Karizma / Zıtlık ya da Birlikteliğin İksiri: Öteki*, 3, Temmuz-Ağustos-Eylül, s. 125-129.
- Özensel, E. (2012), Çokkültürlülük Uygulaması Olarak Kanada Çokkültürlülüğü, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 7(1), s.55-69.
- Say, Ö. (2013), *21. Yüzyılda Ulus, Çokkültürlülük ve Etnisite*, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Schnapper, D. (2005), *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki* (Çev.: A. Sönmezay), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Sennet, R. (2011), *Ten ve Taş*, 4. Baskı, (Çev.: T. Birkan), İstanbul: Metis Yayınları.
- Simmel, G. (2009), *Bireysellik ve Kültür*, (Çev.: T. Birkan), İstanbul: Metis Yayınları.
- Sönmez Selçuk, S. (2011), *Küresel Dönüşümün Kimlik Boyutu: "Öteki"nin İnşası*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Şan, M. K. (2005), Farklılık ve Çokkültürlülük Siyasetleri Üstüne Bir Deneme, *Milel ve Nihal*, 3(1-2), s. 67-114.
- Taylor, C. (2014), Tanınma Politikası, (Çev.: Y. Salman), (Haz.: A. Gutmann), *Çokkültürcülük - Tanınma Politikası*, 4. Baskı, (Ed.: C. Akaş), s. 46-93, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tekeli, İ. (2014), Tarihyazıcılığı ve Öteki Kavramı Üzerine Düşünceler, (Yay. Haz.: A. Berktaş ve H. C. Tuncer), *Tarih Eğitimi ve Tarihte "Öteki" Sorunu*, 2. Baskı, s. 1-6, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Temizkan, Ö. (2011), *Öteki Tartışmaları Çerçevesinde Zygmunt Bauman'ın Öteki Yaklaşımı*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sosyoloji Anabilim Dalı, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- Türk, D. (2013), *Öteki Düşman, Olay – Levinas, Schmitt ve Badiou'da Etik ve Siyaset*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Ulağı, S. (2006), *İmgebilim "Öteki"nin Bilimine Giriş*, Ankara: Sinemis Yayınları.